

Miben segítik a nyelvi ujjnyomok a nyomozást?

ÜRMÖSNÉ SIMON Gabriella¹

A tanulmány abba nyújt betekintést, hogy miben segítheti a nyomozó hatóság munkáját a nyelvész, vagy a forenzikus nyelvész szakértő. Mikor valamely ponton megreked egy nyomozás, akkor a hatóság kezdeményezheti külsős szakértő bevonását is. A nyelvi ujjnyomaink is közvetíthetnek üzeneteket, valamint bizonyítékot is nyújthatnak arra nézve, hogy ki lehetett a bűnelkövető, ki írhatta a levelet, kinek a hangját halljuk egy hangfelvételen, egyszóval, a nyelvész szakértő is az elkövető életkorát, nemét, hovatartozását és egyéb jellemzőit képes profilozni.

Kulcsszavak: kriminalisztikai nyelvészet, nyelvi ujjnyomok, igazságügyi nyelvész szakértő, nyelvi profilalkotás, beszélő azonosítás

A nyelvi profilalkotás

Meg lehet-e mondani, hogy egy szöveget férfi vagy nő írt-e, hány éves lehet, vagy mi a foglalkozása? Az utóbbi évtizedekben egyre több kutatás kereste a választ a fent megfogalmazott kérdésekre, elsősorban a kriminalisztikai alkalmazás miatt: névtelen levelek, bűntényekben felhasznált blogok, oldalak, chatbeszélgetések, röpcédulák és gyűlöletbeszéddek kapcsán.² A számítógép és az internet korában a szerző teljes névtelenségbe burkolózhat.³ Az interneten és a közösségi oldalakon naponta számos írásos dokumentum, elektronikus adat keletkezik. A nyomozó hatóság felhasználja a bűnözés elleni küzdelem nélkülözhetetlen eszköztárát, az adatbázisokat, közösségi oldalakat, például a Facebookot.⁴ Az adatbázisokban végzett szűrő-kutató munkát „raszter nyomozásnak” nevezzük, és az így beszerzett digitális adatok a nyomozás eredményességét szolgálhatják.⁵ Az elkövető vagy elkövetői kör feltérképezését segíthetik a nyilvántartásokból kinyert és elemzett információk.⁶ A kriminalisztikai nyelvészet feladata a bűncselekmények nyelvi bizonyítékainak az elemzése. A legfontosabb kérdés, amelyre a hatóság

¹ ÜRMÖSNÉ SIMON Gabriella, dr., PhD, adjunktus, NKE RTK, Idegennyelvi és Szaknyelvi Központ Gabriella ÜRMÖSNÉ SIMON, PhD, senior lecturer, NUPS RTK, Foreign and Technical Languages Centre ORCID: 0000-0001-9284-9578, simon.gabriella@uni-nke.hu

² A nyelvi profilalkotásnak határforgalom-ellenőrzések és potenciális illegális határátlépők nemzetiségének azonosítása során is fontos szerepe lehet. V.ö. Varga-Borszéki (2014) 286.; Borszéki (2016) 190.

³ Hugyecz (2011)

⁴ Nyitrai (2018) 108–121.

⁵ Nyitrai (2015b) 1–24.

⁶ Nyitrai (2014) 217–224.

a választ keresi, a „ki tette, vagy ki írta a szöveget?”⁷ Az igazságügyi nyelvész szakértő feladata a szerzőségvizsgálat. A dolog két oldalról vizsgálható: kereshetjük arra a választ, hogy a bizonyítékként lefoglalt szöveg szerzője megegyezik-e egy másik, a nyomozás során a gyanúsítottal íratott szöveg szerzőjével; ugyanakkor vizsgálható az is, hogy az adott inkriminált szöveg szerzője milyen demográfiai-szociológiai változókkal jellemezhető.⁸ Nemcsak a szépírók rendelkeznek egyéni stílussal, hanem minden embernek van egy sajátos stílusa, azaz idiolektusa. Ennek oka keresendő az egyéni képességek különbözőségében, az egyén eltérő szocializációs folyamatában, az egyén társas-szociális kapcsolathálózatának eltéréseiben és az egyes társadalmi csoportokon belüli differenciáltságban, amely minden nyelvi szinten vizsgálható.⁹ Az egyediség nemcsak azt jelenti, hogy „a fogalmazásmód árulkodik a szerzőről”,¹⁰ hanem azt is, hogy minden megnyilatkozásunk egy válogatás eredménye a nyelvi eszköztárból és ezek kombinálása.¹¹ Ez a nyelvi változatosság nemcsak a nyelveket és nyelvváltozatokat hatja át, hanem az egyén nyelvhasználatában is megmutatkozik.¹² Ez a válogatás korlátozott olyan értelemben, hogy a szövegalkotó csak az általa ismert nyelvi formák és szabályok közül tud válogatni, ez a korlátozottság pedig összefüggésben van az életkorával, nemével, iskolai végzettségével, szakmájával, valamint a társadalmi osztályával. Axióma, hogy nyelvhasználatunk igazodik a beszédhelyzethez.¹³ Másképp nyilatkozunk meg informális és formális szituációkban; a szövegtípus választása függ a csatorna minőségétől vagy a résztvevők viszonyától, ezt tükrözi a beszéd akkomodációs elmélet is a lingvisztikában.

A forenzikus nyelvészet diakrón vizsgálata

Az első kifejezetten e tárgyban írt tanulmányok az angolszász országokban és Magyarországon egyaránt az 1960-as évekből származnak. Az angol nyelvben 1968-ban bukant fel először a „forensic linguistics” („igazságügyi” vagy „törvényszéki nyelvészet”) kifejezés, amely a magyar gyakorlatnál sokkal tágabb területet felölelve azt vizsgálja, hogy miként segítheti a nyelvészet általában a jogalkotást és a jogérvényesítést. Az igazságügyi nyelvészetnek ma már önálló szakmai szervezete (Igazságügyi Nyelvészek Nemzetközi Társasága, IAFL), saját folyóirata (*International Journal of Speech, Language and the Law*) és kétévente megrendezett nemzetközi konferenciája is van. A kriminalisztikai nyelvészeti szövegvizsgálatokról az 1960-as évek óta sorra jelentek meg tanulmányok. Elsőként 1961-ben a *Kriminalisztika* című BM-kiadvány foglalkozik

⁷ A nyelvi profilalkotás során feltárt törvényszerűségek sok esetben nagy hasonlóságot mutatnak a földrajzi profilalkotás során feltárt törvényszerűségekkel. Vannak ugyanis bizonyos elkövetői jellemzők, amit nem tudnak „levetkőzni” az elkövetők. Ilyenek a nyelvi sajátságok és az elkövetés helyéhez való ragaszkodás is. Lásd bővebben: Máttyás (2019)

⁸ Szakácsné Farkas-Vágó (1988) 93.

⁹ Fliegeauf-Ránki (2007) 139.

¹⁰ Nagy (1980) 62.

¹¹ Bruner (2005) 27.

¹² Nagy (1980) 62.

¹³ Hámori (2006) 161.

a kriminalisztikai célú szövegvizsgálattal. Öt évvel később, 1966-ban a *Szakértők igénybevétele a nyomozás során* című ugyancsak BM-kiadványban Grétsy László felhívja a figyelmet a nyelvészet kriminalisztikai alkalmazásának hasznosságára. Az 1968-ban megjelent *Mire jó a nyelvtudomány?* című kötetben, Fodor István említést tesz erről a szakterületről is.¹⁴

A kriminalisztikai fonetika az igazságszolgáltatásban bűnjelként kezelt hangfelvételeken lévő emberi beszéd akusztikai-fonetikai elemzésével foglalkozik. Az igazságszolgáltatásban az első beszélőazonosítások fültanúk vallomásai alapján készültek. Az egyik első feljegyzett eset 1660-ban történt Angliában a William Hulet ügyben.

Igazi áttörést jelentett a beszédelemzésben az 1930-as években – a Bell Telephone Laboratoriesban, New Jersey-ben – kifejlesztett analóg spektrográf, amely papírlapra rajzolta a beszéd hangszínképét.¹⁵ A spektrogramjai segítségével dolgozta ki a hanglenyomat-azonosítást (*Voiceprint Identification*) Lawrence G. Kersta az 1960-as években. A hanglenyomat-azonosítás elméleti alapja az, hogy a beszédről készült spektrogram éppen olyan egyedi jellemzője az embernek, mint az ujjlenyomata. 1973-ban az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Technikai Intézete hivatalos kapcsolatba lépett az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékével. A tanszék egyik tanára, Nagy Ferenc – magyar szakos tanárjelöltek számára – speciális stúdiumot szervezett a nyelvészet kriminalisztikai alkalmazása tárgyában. 1975. december 4-én tartották meg a kriminalisták a nyelvtudomány képviselőivel együtt a VII. Országos Tanácskozást, majd 1980. április 15-én tartott konferenciát az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának szakmai bizottságaként működő Fonetikai Bizottság korunk kommunikációs zavarairól. Az ülésen felszólaltak pedagógusok, logopédusok, nyelvészek és pszichiáterek. „Az előadók és felszólalók döntő többsége a nyelvi kommunikációs zavarok egy-egy jelenségének ismertetésével egyidejűleg kitért az azokat kiváltó társadalmi és személyi okokra. A téma ilyen megközelítése joggal váltja ki a kriminalisták és a bűnüldöző szervek érdeklődését is, hiszen egy-egy ismertetett jelenség a bűnelkövetőkre is jellemző lehet, és fogódzót ad a kriminalistáknak a személyazonosításban.”¹⁶ 1975-ben a VII. Országos Kriminalisztikai tanácskozás fő témája volt a nyelvészet szerepe a kriminalisztikában. A tanácskozáson – a Belügyminisztériumban dolgozó nyomozókon, kriminalistákon, írásszakértőken és nyelvészekén kívül – részt vettek az MTA Nyelvtudományi Intézetének, az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékének, az Országos Kriminalisztikai Intézetnek, a Legfelsőbb Bíróságnak és a Legfőbb Ügyészségnek a képviselői is.

Egy további kérdés is felmerült ez idő tájt, nevezetesen, hogy elsőként az írásszakértő és a nyelvész szakértő munkáját fontos megkülönböztetni. Ezt taglalja Juhász József, az MTA Nyelvtudományi Intézetének tudományos kutatója és Szilak Jolán rendőr őrnagy 1974-ben megjelent tanulmánya is. Alapvető különbség, hogy az írásszakértő a szövegformálásnak a manuális (például egy aláírás eredetiségének megállapítása), a nyelvész szakértő pedig a mentális, lingvisztikai oldalát vizsgálja (szövegszerzőség

¹⁴ Ránki (2011)

¹⁵ Tatár (2011)

¹⁶ Nagy (1980) 62.

megállapítása leíró nyelvészeti és komparatív módszerekkel). Fontos, hogy a nyelvész szakértőt tájékoztatni kell a szóban forgó ügy eredményeiről, mert ezek hiányában szükség lehet azoknak a kérdéseknek a köre, amikre a szakértőnek választ kell adnia. Ha például hasonló tartalmú és célzatú névtelen levelek az országnak egy meghatározott pontjáról indulnak el, természetes és jogos a kérdés: jellemző-e a szövegek nyelvezete annak a vidéknek a nyelvhasználatára? Ha nincs így feltéve a kérdés, a szakértő ezzel esetleg nem is foglalkozik. A szöveg nyelvjárásiasságát mutató jegyei magából a szövegből adódnak, ezek észrevétele és egy későbbi munkafázisban az értékelése, a nyelvész szakértő feladata. Egy nyomozótól nem várhatjuk el azt a nyelvi kompetenciát, amely alkalmassá teszi arra, hogy egy szöveg a köznyelvitől eltérő sajátosságait felmérje.¹⁷ Ellenben, a tartalmi elemzés inkább a nyomozó feladata, noha meg kell jegyezni, hogy a tanulmány 1974-ben született, azóta ez a vélemény annyiban változott, hogy a tartalomelemzés is része lett a nyelvész szakértői munkának, amelybe bevonható pszichológus és pszichiáter egyaránt.

1980-ban megjelenik dr. Nagy Ferenc *Kriminalisztikai szövegnyelvészet* című kandidátusi értekezése, amely a mai napig is az egyetlen átfogó értekezés a tárgy körben.¹⁸

Beszélőazonosítás és annak eszközei

A fonetikai alapú beszélőazonosítás során a szakértők egy ismeretlen ember beszédét hasonlítják össze egy ismert ember beszédével, aminek következtében megállapítják, hogy a két felvételen beszélő személy azonos-e vagy sem. Az igazságügyi szakértők komplex megközelítéssel vizsgálják a beszélőket. Módszereik között szerepelnek a percepció vizsgálatok, és a számítógépes hangelemző programok használata, sőt egyre elterjedtebbek az automatikus beszélőazonosító szoftverek is.

A fonetikai alapú beszélőazonosítás egyik lehetséges menete a következő: a szakértő kap egy hanganyagot (kérdéses felvétel), amelyen egy ismeretlen személy beszél, és az a feladata, hogy beazonosítsa őt.¹⁹ Ehhez hangmintát vesz fel egy vagy több gyanúsítottól. Ezzel olyan összehasonlító minta áll a szakértő rendelkezésére, amelynek a segítségével össze tudja vetni a spontán beszédben előforduló egyéni jellegzetességeket is, és az azonos szövegkörnyezetben lévő kifejezéseknek, illetve azonos hangkörnyezetben lévő hangoknak az akusztikai paramétereit is. A spontán beszéd összehasonlítása során a szakértő vizsgálhatja a beszélő nyelvhasználati szokásait, például kedvelt kifejezések használatát, szünetek, megakadásjelenségek előfordulását, a hangképzési sajátosságokat, beszédhibákat, alaphangmagasságot, a prozódiai jellegzetességeket, sőt még az olyan nem verbális elemeket is, mint például a torokköszörülés, köhögés vagy esetleg egy nagy sóhaj.²⁰

¹⁷ Ránki (2011)

¹⁸ Ránki (2011)

¹⁹ Tatár (2011)

²⁰ Tatár (2011)

A beszélőazonosítást különböző tényezők nehezítik, nevezetesen:

egy szót ugyanaz a személy, különböző időpontokban különbözőképpen ejtethet ki;

- zajos a felvétel, vagy egyszerre többen beszélnek;
- rövid a vizsgálható beszéd;
- a gyanúsított elváltoztatja a hangját.

Az azonos szövegtartalmakon az alábbi paraméterek elemezhetők:

- hangszínkép-elemzés (például hangátmenetek, hangok időviszonyai, magánhangzók formánsértékei, mássalhangzók zárfelpattanásai, zörejjócok, felhangszerkezetek).
- azonos magánhangzók azonos hangkörnyezetben mért energiaspektruma (FFT).
- azonos szavak, mondatok energiaspektruma (LTA).
- szupraszegmentális jegyek (dallam, hangsúly, tempó, ritmus, intonáció).
- Az egyéni kiejtés variabilitása és a különböző személyek beszéde közötti hasonlóságok miatt esetenként nem könnyű bizonyítani a beszélők azonosságát. A szakértői gyakorlatban elterjedt értékelési mód a valószínűségi skálák alkalmazása, amelyeknek a megállapításai a következők lehetnek. A kérdéses személy és a gyanúsított 1. nem azonos, 2. nagy valószínűséggel nem azonos, 3. valószínűleg nem azonos, 4. azonossága sem nem bizonyítható, sem nem kizárható, 5. valószínűleg azonos, 6. nagy valószínűséggel azonos, 7. azonos.²¹

Az automatikus beszédelemzés kapcsán segítséget nyújt a BATVOX nevű szoftver, amely a hangbiometria (*Voice Biometric*) módszerével elemzi a hanganyagokat, majd statisztikai kiértékelés alapján megadja az LR-t. Nagy előnye ennek a módszernek, hogy független a nyelvtől és a hangátviteli csatornától (telefon, mikrofon, diktafon). A beszédhullámok olyan információkat is tartalmaznak, amelyek alapján következtetni lehet a beszélő egyes fizikai, pszichikai jellemzőire, vagy esetleg szokásaira (életkor, stresszes állapot, félelem, dohányzás). Az alaphang magasságára az életkor előrehaladtával a nőknél jellemző a mélyülés, férfiaknál az emelkedés. Idősebb korban a magánhangzók időtartama megnyúlik. Az alaphang mikrorezgéseiből következtetni lehet a beszélő stresszes állapotára is. A hosszú időn keresztül tartó dohányzás károsítja a hangszalagokat is, ezzel akadályozza azok helyes működését, amelynek akusztikai következményei kimutathatók a hangszínképen is. A számítástechnika, a hangbiometria és a statisztikai módszerek fejlődésével mára lehetségessé vált az automatikus beszédelemzés, amely alkalmazásához nem kell fonetikus, mégis megbízható eredményeket lehet elérni különböző fontos területeken.²² A beszélőazonosításban szintén igény mutatkozott a statisztikai elemzésekre. A statisztikai grafikonok, görbék nagy

²¹ Tatár (2011)

²² Tatár (2011)

szerepet játszanak az eredmények bemutatásában is, mert ezekkel, a következtetések helyessége a bíróság előtt is jobban bizonyítható. Egy magyar kísérlet eredménye szerint percepció vizsgálatnál a beszélő életkora becsülhető meg a legbiztosabban, de ez is mindössze csak 68,72%-os eredményességgel. A kriminalisztikában a korábban már említett automatikus beszélőazonosító programok mellett nagy jelentőséget tulajdonítanak az automatikus hazugságvizsgáló megoldásoknak is.

Köztudott, hogy nem a kéz, hanem az agy ír. Ezt Grétsy László is alátámasztotta: szerinte vannak nyelvi jegyek, amelyek az életkorra, a nemre, a műveltségre, a származásra, lakóhelyre, foglalkozásra, vallásra, felekezetre, esetleg idegen nemzetiségre vagy idegen nyelvi környezetre utalnak. Egy szövegből ezek szerint következtetni lehet a szöveg szerzőjének szociodemográfiai jellemzőire egyaránt. Ezt nevezzük többek között nyelvi profilalkotásnak. Ez azt is jelenti, hogy nem elég egy szöveg grammatikai sajátosságainak vizsgálata – ahogy Nagy Ferenc utal rá –, hanem fel kell tárni magának a szövegszerkezetnek a tulajdonságait is, így az egyéni stílusát, ami már az „alkotás” felett áll, tehát „szupertextuális” jellegű. Nagy Ferenc mellett, Szilák Jolán is közölt kriminalisztikai nyelvészeti tárgyú tanulmányokat. Szilák hangsúlyt fektetett annak feltárására, hogy mennyire tükröződnek a valóságelemek névtelen (anonim) vagy álnévvel ellátott (pseudonim) levelekben. A névtelen levelek vizsgálata során megállapította, hogy a valóságtartalmat a szövegrendszerben kell keresni.

A szövegtani vizsgálat tehát szintézisbe foglalja a hasonló tudományágakat: a filológiát, a hagyományos leíró nyelvtudományt, a stilisztikát, a tartalomelemzést, és ezek kidolgozott részterületeire koncentrálnak, mint az eredetiségvizsgálatra, mondattanra és a textológia szempontjából lényeges egyéni stílusra vonatkozó megállapításokra.

A minőségi ismérvek (kvalitatív nyelvészet) felkutatása mellett helyet kap a mennyiségi viszonyok módszereinek bemutatása (kvantitatív nyelvészet) is. A kvalitatív és kvantitatív megközelítések a következők: „1) a fogalmazás színvonala; 2) a mű stílusa; 3) a mű jelrendszere (egyéni szókinccs); 4) a mű grammatikai szabályai (szabályosság, eltérés); 5) a mű helyesírása”.²³ A munka első fázisában ötféle szempont szerint kell értékelni minden egyes írást úgy, hogy minden szempontnak megfeleltetünk egy 1–5-ig skálán terjedő értéket. Ez a munkamódszer annak a tanári tapasztalatnak az alapján hasznosítható, miszerint a jó fogalmazók helyesírása is jó, és mindez fordítva is igaz. Illetve a dolgozatok tartalmi és helyesírás színvonala egyazon tanulónál nem ingadozik szélsőségesen. Tehát különböző levelek vizsgálatánál az egy számjegynyi eltérés még megengedi az azonos szerző feltételezését, a háromértéknyi eltérés viszont már nem. A munka második fázisában részletekbe menő szövegelemzést vagy szövegegybevetést végzünk. Mindezt nemcsak névtelen vagy álnévvel ellátott levelek azonosításánál lehet alkalmazni, hanem lelepleződik az író torzító szándéka is.²⁴

²³ Nagy (1980) 63.

²⁴ Ránki (2011)

Nyomozati és nyelvészeti példák

Egy nyelvész szakértő az alábbi szövegeket vizsgálhatja a nyomozások során, amely kapcsán a bűnjelszövegek csoportosítása a következőképpen alakul: névtelen levél, spon-tán szöveg, önéletrajz, búcsúlevél, elmebeteg írása, egyéb (végrendelet, vagy vers).²⁵ Az 1660-ban történt, korábban említett Hulet ügy kapcsán az alábbi megállapítások történtek: Hulet-et azzal vádolták, hogy ő végezte ki I. Károly királyt. Egy fültanú vallo-mása alapján az esküdtszék elítélte őt. Később kiderült, hogy az azonosítás hibás volt, mert a valódi elkövető beismerte tettét. A hallásalapú beszélőazonosítás akkor vált ál-talánosan elfogadott bizonyítási módszerré Amerikában, amikor 1907-ben egy fehér nő szexuális erőszak áldozata lett, aki később beazonosította a fekete tettetést a bűn-ténykor elhangzott két mondata alapján.²⁶

A szövegek megfogalmazásakor torzítás is felmerülhet, akárcsak az alábbi esetben:

„K. S. idős, falusi ember, rágalmazó és zsaroló leveleket készített – számára szokat-lan módon – írógéppel. A nyomozás kezdetén ráterelődött a gyanú, ezért védekezésül, s nyilván bosszúállásból is M. S.-né adminisztrátorra fogta a levelek készítését. Az írás-szakértő megállapította, hogy a leveleket gyakorlatlan ember gépelte le, így M. S.-né ártatlansága bizonyítást nyert. A szövegek nyelvészeti egybevetése fényt derített K. S. szerzőségére, torzítási szándékára. A névtelen levelek hivatalos hangneme ugyanis mesterkélt, s keveredik az élőnyelv pongyolaságaival és bizonyos tájszólással. Gramma-tikai és helyesírási hibák tömege fordul elő bennük, nemkülönben K. S. magánlevelei-ben is. Az egyezések és hasonlóságok száma 13 volt.”²⁷

1974 szeptemberében öt budapesti egyetemen találtak „nacionalista tartalmú röp-cédulákat”.²⁸ „Mondanivalójuk a Magyar Népköztársaság egyik alapintézménye, a szocia-lista országokkal való barátságunk ellen irányult.”²⁹ A bűncselekmény kimerítette a na-gyobb nyilvánosság előtt elkövetett izgatás büntetését. A röpcédulákat nyelvész szakértő vizsgálta meg, amelyek tartalma alapján megállapította, hogy az elkövető olyan értelmi-ségi, aki figyelemmel kíséri a napi politikai történéseket, és erősen nacionalista érzelmű. A tartalmi elemzés után következett a szöveg szerkezeti felépítésének értékelése. Esze-rint a szöveg szerzője az értelmiségi köznyelvet használja: „mondatfűzése irodalmias, illetve választékos színezetű”.³⁰ Az újabb röpcédulák megjelenésekor feltűnt a szakértők-nek, hogy a szöveg tartalmaz a fiatalos nyelvhasználatra jellemző jegyeket is, ezért a ké-sőbbiekben nem zárták ki a kétszerzőjűséget. Mindkét nyelvhasználat erdélyi sajtáságo-kat mutatott. A vizsgálatok során beigazolódott, hogy a szövegeket ketten írták, de nem egymástól függetlenül. Az egyik megírta, a másik átjavította, és esetleg át is fogalmazta. A büntetőeljárás során beigazolódott, hogy az egyik elkövető 74 éves, nyugdíjas, ő volt

²⁵ Ránki (2011)

²⁶ Tatár (2011)

²⁷ Ránki (2011)

²⁸ Szilák (1979)

²⁹ Szilák (1979)

³⁰ Szilák (1979)

a levelek értelmi szerzője. A másik 61 éves, tábori lelkész. Mindketten Erdélyből származnak. „Az elkövetők nacionalista szellemben nevelkedtek, életük jelentős részét is ilyen környezetben töltötték el.”³¹ A nyelvész szakértőnek bizonyos formai sajátosságokat is figyelembe kell vennie a szövegvizsgálatok során. Ilyen például a szöveg tagolása, leveleknél a címzés, a megszólítás és a keltezés. „A keltezés módja idegennyelv-ismertetet vagy idegen anyanyelvűséget egyaránt takarhat.”³²

A korábban említett Szilák Jolán rendőr őrnagy, az egyik tanulmányában egy olyan kutatásáról számolt be, amelyben száz ismertté vált névtelen szerző levelét vizsgálta abból a szempontból, hogy magukban a nevekben és a helynevekben mennyi a valószínű elem. Fontos megjegyezni, hogy azok a levelek, amelyek kitalált, hamis névvel vannak ellátva, a joggyakorlat szerint a névtelen levelekkel egy kategóriába tartoznak, és azonos elbírálás alá esnek. Ennek a vizsgálatnak az eredményei a következők: a kitalált nevek egy része tömegnév, például Tóth, Nagy, Varga, Szabó, ugyanígy a kitalált utcanevéké is: Fő tér, Kossuth, Rákóczi, Petőfi utca. Valami véletlen folytán persze előfordulhat, hogy a kitalált tömegnév és cím megegyezik valamely létező személy nevével és címével, de ilyenkor csak név- és címazonosságról van szó. A névkitalálásnak különböző fajtái vannak: van, aki valódi nevének egyes elemeit kombinálja kitalált elemekkel. Mások a fonetikai hasonlóságra vagy eltérésre építenek például úgy, hogy valódi nevük első szótagja vagy magánhangzósora megmarad például: Seres–Sebes, Gábor–János, Elek–Ede. Beszélő nevekkkel is találkozunk, ezekben általában kifejeződik a fogalmazónak a témával kapcsolatos véleménye. Előfordul olyan is, aki a másik nem neve mögé rejtőzik. Szilák szerint a férfiak ritkábban vesznek fel női nevet, mint ahogyan a nők férfinévet. Akad olyan is, aki saját neve helyett egy közismert, de legalább a saját környezetében ismert ember nevét kölcsönzi. Az anonim vagy kitalált nevű szerzők címadása, a helység- és utcanevék adása is tanulságos. Sok esetben következtetni lehet ezekből az adatokból a levélíró műveltségére, esetleg foglalkozására, lakóhelyére. A névtelen levelezők között akad olyan, aki a saját szociodemográfiai tulajdonságaival ellenkező tulajdonságokkal rendelkezők képviseletében ír, például az idősebbek a fiatalok, az értelmiségiek a munkások nevében. Minden kitalált névben, címben és persze a szövegben is vannak olyan valószínű elemek, amelyek a fogalmazó akaratán túl információkat adnak. Éppen ezért a félrevezető kísérletek nem zárják ki a szövegező vagy levélíró csoport-hovatartozásának megállapítását, személyének megközelítését.³³

Gyakran előfordult a forenzikus nyelvész szakértő szakmai gyakorlat során, hogy a névtelen levél szerzőjének azonosításához szükség volt arra, hogy a gyanúsítottakkal spontán szöveget írassanak, amelyet később a bizonyítékul szolgáló írással össze tudtak vetni.³⁴ A spontán szövegben bármiről írhatott a gyanúsított, vagy kérhettek tőle önéletrajzot is. Ennek kapcsán lehetőség nyílt arra, hogy megfigyeljék a nemek és a korosztályok közti különbséget.

³¹ Szilák (1979)

³² Nagy (1980) 67.

³³ Ránki (2011)

³⁴ Ránki (2011)

A búcsúlevelek vizsgálatánál tekintetbe kell venni azt, hogy ezek a szövegek nem hagyományos nyelvi környezetben készülnek, hanem a halál előtt valamivel. Fontos ilyenkor az azonos- vagy az idegenkezűség megállapítása. A cél a búcsúlevelek szövegelemzése során is a tartalmi, szerkezeti és stílári sajátosságok feltárása volt, tehát az elemzés a következőkre terjedt ki: kihez szól a búcsúlevél (megszólítás), milyen tartalmi egységekből áll és milyen hosszú? Az is kérdés, hogy milyen a fogalmazás és helyesírás színvonala. A felderítést egyes esetekben segítheti az úgynevezett specifikus profilalkotás, amikor a profilozó a „milyen” kérdésre keresi a választ, azaz, hogy milyen lehet az elkövető.³⁵

Az elmebeteg írásainál meg kell jegyezni, hogy ezekben az esetekben nem a szöveg szándékos torzításáról van szó, hanem a betegségek miatt létrejött szándéktalanul torzult szövegezésről. Ezek elemzésének két típusa van: az orvosi szövegkutatás egyes betegségekhez rendeli a kifejezés meghatározott zavarait, míg a másik vizsgálati forma éppen ellenkezőleg: a nyelvi kifejezés zavaraihoz rendeli a betegségeket.³⁶ Különbséget kell tenni a beteg és az egészség embertől származó nyelvhelyességi és egyéb szövegezési hibák között. Fontos továbbá a pszichiátriai nyelvészetet is figyelembe venni, mint a nyelvészet egyik ágát. Az elemzéseket tekintve az egyéb szövegfajták közé tartoznak a börtönversek, a végrendeletek és a börtöngraffitik is.

Konklúzió

Nagy Ferenc 1980-ban megjelent *Kriminalisztikai szövegnyelvészet* című könyvének fejezetei azt kívánják bizonyítani, hogy a kriminalisztikai szövegnyelvészetre, mint tudományra szükség van a nyomozásban és a bírói döntések meghozatalában, mert vannak bizonyos nyelvhasználati kérdések, amelyeket sem a kriminálpszichológia, sem az írásvizsgálat nem tud megválaszolni. Nagy Ferenc bizakodó a nyelvészet ezen új ágának alakulásával kapcsolatban: „A kriminalisztikai nyelvészet kutatásai és gyakorlati alkalmazása kedvező visszhangra találhatnak az igazságszolgáltatásban és a nyomozati munkában. A társadalom és az egyén érdekeit sértő embereket leplezi le a bűnügyekben és a polgári perekben. Közrejátszik abban is, hogy a társadalom még jobban becsülje drága kincsünket, az anyanyelvet vizsgáló tudományt.”³⁷

A kriminalisztikában fontos szerepe van a fonetikai alapú vizsgálatoknak. A beszélőazonosítás tudományos módszertanának kidolgozása már néhány évtizedes múltra tekint vissza, ezért az eredmények megbízhatóak. A fonetikai alapú profilkészítés területén, Magyarországon irányelvek vannak, de még több empirikus kutatásra van szükség megfelelő megalapozottságú szakvélemények készítéséhez. A szerzőségi vizsgálatok elengedhetetlenek, amelyek az alkalmazott nyelvészetben belül művelhető, ám más nyelvészeti területekkel szervesen összekapcsolhatóak, olyanokkal, mint a stilsztika, a tartalomelemzés, a gendernyelvészet, a szociolingvisztika, az igazságügyi és kriminalisztikai nyelvészet vagy a korpusznyelvészet.

³⁵ Nyitrai (2015a) 141–147.

³⁶ Ránki (2011)

³⁷ Nagy (1980) 8.

IRODALOMJEGYZÉK

- Borszéki Judit (2016): *Az angol szaknyelvi kompetenciák szerepe a határrendészeti szervek nemzetközi együttműködése megvalósításában, fejlesztésük lehetőségei*. PhD-értekezés, Budapest, NKE Hadtudományi Doktori Iskola. DOI: <https://doi.org/10.17625/NKE.2016.17>
- Bruner, Jerome (2005): *Valóságos elmék, lehetséges világok*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Fliegauf Gergely – Ránki Sára (2007): *Fogva tartott gondolatok*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- Hámori Ágnes (2006): A társalgási műfajokról. In Tolcsvai Nagy Gábor szerk.: *Szöveg és típus*. Budapest, Tinta Könyvkiadó. 157–181.
- Hugyecz Enikő Henriett (2011): Ki a szerző? – Avagy hogyan profiloznak a laikusok?. *E-nyelv magazin*, 3. sz. Forrás: <http://e-nyelvmagazin.hu/2011/08/31/ki-a-szerzo-%E2%80%93-avagy-hogyan-profiloznak-a-laikusok/> (2019. 04. 30.)
- Juhász József – Szilák Jolán (1974): Gondolatok a kriminalisztikai szövegelemzésről. *Belügyi Szemle*, 12. évf. 9. sz. 64–65.
- Mátyás Szabolcs (2019): *Az elemző-értékelő munka gyakorlati aspektusai*. Megjelenés alatt. Kézirat.
- Nagy Ferenc (1980): *Kriminalisztikai szövegnyelvészet*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Nagy Levente (2010): Hálózatok a nyelvi profilalkotásban. In Balaskó Mária – Balázs Géza – Kovács László szerk.: *Hálózatok a társadalomban és a nyelvben*. Budapest, Tinta Könyvkiadó. 156–165.
- Nyitrai Endre (2014): Civilnyilvántartások a nyomozásban. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán szerk.: *Tanulmányok a „Biztonsági kockázatok – rendészeti válaszok” című tudományos konferenciáról*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XV. Pécs. 217–224.
- Nyitrai Endre (2015a): Bűnelemzés a nyomozásban. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán szerk.: *Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVI. Pécs. 141–147.
- Nyitrai Endre (2015b): *Raster Investigation, Casopis Nauoa Ser Pravo*. Natsionalnyi Universtet Ostrozka Akademiya.
- Nyitrai Endre (2018): Az interoperabilitási e-nyomozás alapjai. *Belügyi Szemle*, 66. évf. 10. sz. 108–121.
- Ránki Sára (2011): A kriminalisztikai szövegnyelvészet hazai kutatástörténete 1960-tól 1990-ig. *E-nyelv magazin*, 3. sz. Forrás: <http://e-nyelvmagazin.hu/2011/08/31/a-kriminalisztikai-szovegnyelvveszet-hazai-kutatastortenete-1960-tol-1990-ig/> (2019. 04. 30.)
- Szakácsné Farkas Judit –Vágó Jánosné (1988): A kriminalisztikai nyelvész szakértő munkája. *Belügyi Szemle*, 26. évf. 4. sz. 93–95.
- Szilák Jolán (1979): A röpcédulák megfogalmazóinak behatárolása a kriminalisztikai nyelvészet eszközeivel. *Belügyi Szemle*, 17. évf. 12. sz. 92–95.
- Tatár Zoltán (2011): Kriminalisztikai fonetika. *E-nyelv magazin*, 3. sz. Forrás: <http://e-nyelvmagazin.hu/2011/08/30/kriminalisztikai-fonetika/> (2019. 04. 30.)
- Varga János – Borszéki Judit (2014): Intelligens határok. *Hadtudományi Szemle*, 7. évf. 1. sz. 278–288.

ABSTRACT

How Can Linguistic Fingerprints Help the Investigation?

ÜRMÖSNÉ SIMON Gabriella

The study provides an insight into the contribution of the linguist and the forensic linguist expert, regarding the work of the investigative authority. When the investigation stagnates in one phase, the authority can initiate the involvement of external experts, as well. Our linguistic fingerprints can convey messages and evidence as well, concerning the following questions: who could be

the perpetrator? Who could write the letter? Whose voice can we hear on the sound recording? In one word, the linguist expert also profiles regarding the perpetrator's age, sex, ethnicity and other attributes as well.

Keywords: *forensic linguistics, linguistic fingerprints, forensic linguist expert, profiling for forensic linguistic, speaker identification*